

і враховувати можливості економіко–математичних моделей рекреаційної діяльності в їх оптимальному управлінні.

Література

1. Башта А.И. Моделирование рекреационных систем с учетом природоохранных аспектов / А.И. Башта, О.А. Щербина // Рациональное использование природных ресурсов и охрана окружающей среды: сборник научных трудов. – Ленинград, 1982. – С. 98–101.
2. Башта А.И. Об идее образования нового транснационального коридора (Е–50) / А.И. Башта, А.В. Бельский // Актуальные вопросы развития инновационной деятельности в государствах с переходной экономикой: междунар. науч.–практ. конф.: материалы. – Симферополь: Сонат, 2001. – С. 167–170.
3. Информационно–географическое обеспечение планирования стратегического развития Крыма / Под. ред. Багрова Н.В., Бокова В.А., Карпенко С.А. – Симферополь: ДиАйПи, 2006. – 188 с.
4. Куценко В.І. Соціальний вектор економічного розвитку / В.І. Куценко. – Київ: Наукова думка, 2010. – С. 342–373.
5. Лемешев М.Я., Щербина О.А. Оптимизация рекреационной деятельности. – М.: Экономика, 1985. – 160 с.
6. Орлов Н.А. Методические рекомендации по использованию научной литературы и нормативно–правовых актов, отражающих правовые проблемы обеспечения устойчивого развития Украины в сфере охраны окружающей среды / Н.А. Орлов; под общ. ред.

А.И. Башты. – Симферополь: ИО КНЦ НАН Украины и МОН Украины, 2010. – 44 с.

7. Павленко И.Г. Управление развитием предприятий рекреационного комплекса АР Крым: монография / И.Г. Павленко. – Симферополь: ДИАЙПИ, 2009. – 236 с.
8. Пат. 49033, Україна, МПК Н 01 L 31/00. Сонячний концентратор для фотоелектричних модулів / Кувшинов В.В., Сафонов В.О., Башта О.І. – №49033; заявл. 19.11.09; опубл. 12.04.10, Бюл. №7.
9. Пат. 49078, Україна, МПК Н 01 L 31/00. Фототермоперетворювач сонячної енергії / Кувшинов В.В., Сафонов В.О., Башта О.І. – № 49078; заявл. 19.11.09; опубл. 12.04.10, Бюл. №7.
10. Пат. 55397, Україна, МПК Н 01 L 31/00. Фототермоперетворювач сонячної енергії / Кувшинов В.В., Башта О.І., – № 55397; заявл. 16.06.10; опубл. 10.12.10, Бюл. №23.
11. Солнечная энергетика для устойчивого развития Крыма. – Симферополь: «Доля», 2009. – 294 с.
12. Стратегия экономического и социального развития Автономной Республики Крым на 2011–2020 гг. – Симферополь, 2011. – С. 50.
13. Цехла С.Ю., Башта А.И. Инновационное развитие рекреационных объектов на базе энергосбережения / С.Ю. Цехла, А.И. Башта // Развитие туристического бизнеса: I Міжнародна науково–практична конференція, 17–19 березня, 2011 р.: матеріали. – Донецьк, 2011. – С. 167–169.

К.В. ПЕТРЕНКО,
к.в.н., доцент, КНУКіМ

Соціальне підприємництво як фактор розвитку депресивної території

Стаття присвячена проблемам соціального підприємництва як фактору розвитку депресивних регіонів. Визначено роль та умови розвитку соціального підприємництва в Україні.

Ключові слова: соціальне підприємництво, депресивні регіони, розвиток.

Статья посвящается проблемам социального предпринимательства как фактора развития депрессивных регионов. Определены роль и условия развития социального предпринимательства в Украине.

Ключевые слова: социальное предпринимательство, развитие, депрессивные регионы.

This article is dedicated to social entrepreneurship as a factor in the development of depressed regions. Define the role and development of social entrepreneurship in Ukraine.

Постановка проблеми. Активізація соціально–економічного розвитку України, визнання її у світовій співдружності країн як рівноправного партнера вимагає розробки нових підходів до оцінки стану національної економіки як складної

територіальної суспільної системи та її регіонів. У цих підходах має бути враховано те, що в Україні, яка в останні роки зробила вагомі кроки на шляху подолання соціально–економічної кризи, актуалізувалося завдання санації депресивних територій. Виникнення й існування депресивних регіонів та поглиблення депресії в їх межах не тільки спричинило посилення диференціації соціально–економічного розвитку територій, а й сформувало деякі системні диспропорції, що становить загрозу енергетичній, соціальній, продовольчій та фінансовій безпеці держави. Для призупинення зростання депресивних явищ та попередження виникнення нових депресивних територій, що може у найближчому майбутньому призвести до стримування економічного зростання та погіршення матеріального становища широких верств населення, необхідно визначити пріоритети регіонального соціального розвитку на тривалий строк., включення визначених пріоритетів до регіональних стратегій та програм соціально–економічного розвитку з передбаченням відповідних видатків у місцевих бюджетах для забезпечення виконання регіональних і галузевих програм.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідженню та узагальненню проблем регіонального розвитку і управління цим процесом присвячені фундаментальні дослідження українських учених, серед яких праці О. Алімова, С. Бандура, І. Балабанова, М. Барановського, М. Беленького, О. Бейдика, Ю. Веденіна, Н. Вишневської, О. Гейман, В. Геєця, С. Генсирука, Л. Горбач, Б. Данилишина, Л. Дейнеко, М. Долішного, С. Дорогунцова, В. Євдокименка, І. Зоріна, Ф. Заставного, Д. Клинового, В. Куценко, В. Кравченка, М. Ляшевської, Т. Максимової, А. Новікової, В. Пили, В. Преображенського, І. Твердохлебова, Л. Чернюк, М. Фащевського, М. Хвесика, В. Шевчука та ін. Крім того, серед сучасних українських дослідників якості життя варто виділити Є. Головаху, Н. Паніну, І. Прибиткову, Ю. Саєнка, А. Андрющенко, В. Николаєвського, О. Плахову та ін.

Метою статті є дослідження проблем соціального підприємництва на депресивній території.

Виклад основного матеріалу. В умовах глобальних викликів сучасності перспективний соціально-економічний розвиток територій неможливий без ринку послуг, який визначає соціальну стабільність у суспільстві. Орієнтація України на вступ до ЄС передбачає необхідність реалізації цілого ряду вимог, серед яких найважливішими є подолання різкого розмежування в доходах населення, досягнення високого рівня зайнятості як умови підвищення якості життя пересічних громадян, підвищення ступеню соціальної захищеності найбільш уразливих груп та всього населення, забезпечення широкого обсягу економічних та соціальних прав громадян. Як показує досвід розвинених країн, одним із механізмів досягнення цієї мети є розвиток соціального підприємництва. Річ у тім, що перехід до постіндустріального, інформаційного суспільства приводить до корінних змін в сфері праці, зокрема трудових відносин [1, с. 195]. За таких умов певний час існуватиме паралельно і стара система виробничо-трудова відносин з гарантованою оплатою праці, нормованими процесами, а також розвиватиметься нова система, яка функціонуватиме завдяки інформаційним технологіям, що дозволить ефективніше вирішувати виробничі проблеми і позбавитися від багатьох обмежень, які накладають на них індустріальні виробничі відносини. Тому актуальним стає використання на практиці такої інноваційної для нашого суспільства соціальної технології, як соціальне підприємництво.

У розвинутих країнах підприємництво, в тому числі і соціальне, є невід'ємною частиною ринкового господарства. Воно як джерело прогресивних економічних змін: підприємства сприяють розвитку конкуренції, створюють нові робочі місця, інтенсивно впроваджують наукові розробки тощо. Крім того, приватний бізнес є запорукою демократизації економіки та суспільного життя, чинником підтримання соціальної справедливості в суспільстві. Світовий досвід підтверджує ефективність існування соціального підприємництва в сучасній економіці. Підприємства, що мають на меті вирішення соціальних проблем, успішно існують у багатьох країнах.

В Україні це явище недостатньо поширене і поєднує дуже різні поняття. Натомість соціальне підприємництво в інших країнах – уже не явище, а активна діяльність, що перетворюється в цілий рух зі своєю ідеологією, місією та визначеннями. Концепцію соціального підприємництва можна зрозуміти краще, ознайомившись із трьома основними підходами щодо визначення. У країнах Америки соціальним підприємством називають підприємницьку діяльність неприбуткових недержавних організацій, дохід від якої використовується на реалізацію статутних цілей організації. Мається на увазі, що місія та статутні цілі неприбуткових недержавних організацій спрямовані відповідно на вирішення соціальних проблем, надання послуг цільовій групі, заради якої створювалася організація, та покращення якості життя. Суб'єктами соціального підприємництва найчастіше є неприбуткові організації. Пояснити це можна тим, що, наприклад, у США існують сильні традиції самоорганізації населення. Тому і велику частину соціальних проблем успішно вирішують недержавні неприбуткові організації, отримуючи за це фінансування від цільової групи, населення, держави та донорів. Певним чином концепція США вплинула на країни Латинської Америки [1, с. 196].

В Європі, де традиції громадських об'єднань не такі потужні, соціальне підприємництво визначається більше як підприємництво або бізнес із соціальною місією. На перше місце виходить соціальний аспект, або соціальний ефект від підприємницької діяльності, а вже потім – її фінансова ефективність. Важливим критерієм соціальних підприємств у Британії є колективна форма власності, а спрямування діяльності – на користь територіальної громади. В британській моделі соціального підприємництва на першому місці соціальний аспект, а вже потім – її фінансова ефективність. Лише у Великобританії сьогодні налічується понад 50 тисяч таких організацій – від центрів фахової підготовки чи догляду за неповносправними людьми до броварень і навіть готелів, що належать громаді [2].

Третє визначення соціального підприємництва впливає зі специфіки діяльності міжнародних приватних та громадських фондів, створених задля розвитку й популяризації цього напрямку соціально-економічної діяльності. Наприклад, такі фундації, як Schwab Foundation for Social Entrepreneurship (Швейцарія), Skoll Foundation (США) та Ashoka Foundation (Індія), визначають соціальне підприємництво як інноваційну підприємницьку діяльність задля покращення становища громад та відновлення соціальної справедливості [5]. Найважливіше у цій концепції – роль соціального підприємця, який є лідером, новатором та рушійною силою соціальних перетворень у громадах. Діяльність зазначених фундацій спрямована на пошук соціальних новаторів у всьому світі та їх підтримку, залучення ресурсів, обмін технологіями та досвідом, формування мережі соціальних підприємців. І тут переважно суб'єктом соціального підприємництва є людина та її діяльність. Форма не має значення і

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

може різнитися: від ініціативної групи у громаді до приватно-го бізнесу або науково-дослідного інституту.

Звичайно, це тільки загальні тенденції, і межі між визначеннями занадто розмиті, щоб відокремлювати всі три поняття одне від одного.

Отже, поняття «соціальне підприємництво» впроваджене в Україну міжнародними донорськими організаціями та запропоноване громадському сектору як один із інструментів розвитку фінансової сталості неприбуткових недержавних організацій. На сьогодні в українському суспільстві соціальне підприємництво ще тільки формується і підтримується переважно завдяки діяльності різних донорських структур.

Соціальне підприємництво як бізнес із соціальною місією спрямоване на різні вразливі категорії, в тому числі на депресивних територіях з'явилося ще в 1970-ті роки в країнах Заходу. Таке підприємництво може ставити за мету трудотерапію інвалідів, соціальну адаптацію бездомних чи випускників-сиротинців, запровадження нових механізмів вирішення наявних соціальних проблем – житлово-комунального господарства. В той же час воно має бути і «прибутковим», бо інакше мова буде йти про благодійність. Як правило, такими проблемами опікуються громадські та благодійні організації. Але коли мова йде про підприємництво, потрібен бізнес-підхід до діяльності організації – інші критерії успішності, інші правила гри, інші умови фінансування. В той час коли бізнесмени сконцентровані на створенні фінансового прибутку, соціальні підприємці займаються збільшенням соціального капіталу. Вони задіяні у таких галузях, як освіта, охорона навколишнього середовища, боротьба з бідністю та права людини.

Отже, слід зазначити, що будь-яка «здорова» економічна система не може обійтися без балансу великого та малого бізнесу, а також без балансу між соціальним та економічним ефектом у бізнесі. Соціальне підприємництво відіграє провідну роль у зміні структури форм власності, оскільки фактично представляє приватні інтереси. Розвиток цього сектору є необхідною умовою формування повноцінного ринкового середовища в депресивних територіях й відображає об'єктивну загальносвітову тенденцію підвищення ролі підприємництва в регіональній економіці країн, оскільки сучасний розвиток національних економік характеризується формуванням регіональних господарських систем та посиленням децентралізації соціально-економічної діяльності.

Регіональна економіка зосереджує в собі територіальні аспекти підприємницької діяльності. Територіальні пропорції при цьому відображають особливості концентрації надання послуг і соціальних підприємств, що їх надають, тобто територіальні відносини щодо їх розміщення, які склалися в результаті дії територіального поділу праці. Роль соціального підприємництва у сфері послуг у регіональній економіці промислово розвинутих країн підвищилася починаючи з кризи середини 1970-х років і відзначається бурхливим розвитком підприємництва. Це викликано розвитком високопродуктивних і ресурсозберігаючих технологій, індустрії інфор-

мації та зв'язку, збільшенням асортименту продукції і зниженням її серійності, динамічністю змін ринкової кон'юнктури, що потребує підвищення оперативності управлінських дій, домінуванням в економіці сфери послуг, що в кінцевому підсумку призвело до зменшення оптимального розміру підприємства і створило нові напрями діяльності фірм. Певний досвід регіональної підтримки соціального підприємництва накопичено у Франції. Маючи таку проблему розвитку, як дефіцит фінансових ресурсів, держава допомагає суб'єктам підприємницької діяльності, що працюють у соціальній сфері. Створено систему заходів, які відзначаються багатоплановістю і охоплюють практично всі аспекти життєдіяльності підприємницьких структур (створення, виробництво, комерційна діяльність, фінанси, інвестиції, інновації тощо). Держава несе подвійне навантаження – не тільки бере участь у формуванні фондів таких підприємств, а й виступає для них як гарант і головний поручитель перед банками.

Але водночас слід зазначити, що стан ринку в Україні, на якому діють суб'єкти підприємництва, у тому числі і соціального, на регіональному рівні, суттєво відрізняються від економічно розвинутих країн. Розвинутим ринковим відносинам притаманні переважаючий вплив попиту зі швидкою реакцією на нього, пріоритет приватної власності, розвинута ринкова та соціальна інфраструктура, дієвість та усталеність законодавства, фінансова стабільність, доступність засобів виробництва, традиції використання договірних відносин, інформаційна відкритість, офіційно мінімальна криміналізація. Зовсім інша ситуація спостерігається сьогодні в Україні. В цілому правове, соціально-економічне середовище для підприємництва, в тому числі соціального, є ще, на жаль, несприятливим. Крім того, відбувається активний процес концентрації капіталу з одночасним встановленням фінансового і управлінського контролю за самостійними підприємствами з боку великих компаній і відповідних монопольних угруповань.

Водночас дослідження організаційних структур і механізмів підтримки підприємництва, у тому числі у соціальній сфері, на регіональному рівні в інших країнах дає змогу визначити загальні риси, властиві для кожної з цих країн, незважаючи на моделі їхнього розвитку й ті чи інші національні особливості. Тому при формуванні системи підтримки депресивних територій та регіонального розвитку соціального підприємництва слід враховувати:

- наявність спеціальних правових актів, що визначають державну політику й регулюють комплекс питань регіональної підтримки соціальної підприємницької діяльності у сфері послуг;
- наявність розвинутої системи спеціалізованих урядових укладів та організацій із державним або змішаним капіталом, що забезпечує скоординоване виконання комплексу завдань підтримки соціального підприємництва у сфері послуг;
- регіональне розмежування функцій між центральними, фіскальними і місцевими органами державної влади з делегуванням широких повноважень адміністративно-територіальним одиницям при збереженні за центральними

органами загальних координаційних функцій, що забезпечує єдність економічного простору та господарського регулювання;

- розробка й реалізація системи державних регіональних програм фінансового, технологічного, інформаційного, консультативного, зовнішньоекономічного, кадрового сприяння соціальному підприємництву у сфері послуг;

- асигнування програм підтримки соціального підприємництва у сфері послуг бюджетів різних рівнів, створення стимулюючих податкових моментів, використання різноманітних форм і методів фінансування.

Найголовнішою проблемою створення та ефективного регіонального розвитку соціального підприємництва особливо на депресивних територіях є брак коштів, надходження яких мало б забезпечуватися інфраструктурою фінансового ринку. Державна кредитна підтримка суб'єктів підприємницької діяльності, у тому числі у соціальній сфері, включає насамперед податкові та кредитні методи впливу на цей сектор економіки.

До 1-ї групи належать:

- надання субсидій;
- надання позик;
- формування державних фондів, створення спеціальних фінансових установ.

До 2-ї групи:

- податкові знижки;
- податкові пільги;
- прискорена амортизація;
- знижки на науково-дослідні витрати;
- знижки на витрати, що пов'язані з підготовкою кадрів для підприємницької діяльності [4].

У розвинутих країнах фінансова допомога соціальному підприємництву у сфері послуг надається через механізми прямого, пайового та гарантійного кредитування, а також через пільги в оподаткуванні. В Україні державна фінансова допомога суб'єктам підприємницької діяльності проводиться в рамках державних пільгових програм підтримки підприємництва за рахунок коштів бюджетної системи та державних цільових фондів [3].

Висновки

Отже, на сьогодні соціальне підприємництво стало глобальним явищем, що впливає на якість життя громадян при використанні інноваційних ділових підходів до вирішення соціальних проблем, є новим та перспективним етапом розвитку бізнес-відносин в Україні. Саме зараз стають доволі актуальними питання підвищення стандартів у галузі праці та якості життя, особливо на депресивних територіях, враховуючи проблеми охорони навколишнього середовища, боротьбу з бідністю, а також захист прав людини. Тому регіональна політика держави має змінити акценти і пріоритети в напрямі відбудови підвалин для самостійного відтворення соціального та економічного потенціалу депресивних тери-

торій. Це майже неможливо без активної участі громадськості в процесі визначення пріоритетів і стратегічних цілей розвитку території, а також в реалізації виробленої стратегії. Забезпечення виконання цього принципу потребує передусім децентралізації територіального управління, з одного боку, в стосунках між державною, регіональною і місцевою владою, а з іншого – у стосунках між органами місцевої влади і громадськими організаціями на депресивних територіях. Це буде сприяти появі різноманітних «регіоналізованих і локалізованих» проектів і програм розвитку, успішність яких буде забезпечена широкою участю представників всіх основних секторів місцевого суспільства та існуючих груп інтересів [2]. Крім цього, необхідно створити сприятливі правові та податкові умови розвитку соціального підприємництва: розробити нове або удосконалити існуюче законодавство, зокрема в області оподаткування, для оздоровлення третього сектору і розвитку соціальних підприємств; надати податкові привілеї з урахуванням соціальної значущості підприємства, створити інституціональне середовище для соціальних підприємств: розширити адміністративну децентралізацію і послідовність дій при взаємодії рівнів управління; забезпечити підтримку новим соціальним підприємствам; надавати підтримку (організаційну і фінансову) місцевим організаціям третього сектору; сприяти розвитку потенціалу соціальних підприємств, зокрема через створення спільних підприємств (за участю місцевої влади), сприяти появі об'єднань соціальних підприємств (консорціумів, фінансових і освітніх структур). За таких умов впровадження соціального підприємництва разом із розвитком добродійності і соціальної відповідальності бізнесу стає одним із способів вирішення гострих соціальних проблем особливо на депресивних територіях, а також позбавлення від залежності у визначенні пріоритетів своєї діяльності.

Література

1. Андрищенко А.І., Рябець І.М. Соціальне підприємництво як інноваційний механізм покращення якості життя найбільш уразливих прошарків населення // «соціопростір: міждисциплінарний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи», №1'10 – С. 195.
2. Соціальне підприємництво // Вісник «Громадсько-активна школа». №3, 2009.
3. Кукурудза І.І. Інноваційна діяльність в регіоні: стан, проблеми, перспективи // Вісник економічної науки України. Науковий журнал. – 2005. – №1(7). – С. 67–70.
4. Малий бізнес та підприємництво в ринкових умовах господарювання / Л.І. Воротіна, В.С. Воротін, Л.Н. Мартинюк та ін. – К., 2001. – С. 42–70.
5. Материали исследования, проведенного Региональным бюро ПРООН для Европы и СНГ совместно с EMES – Проектом Европейская исследовательская сеть: «Social Enterprise: A new model for poverty reduction and employment generation. An examination of the concept and practice in Europe and the Commonwealth of Independent States» 2008. – С. 191.